

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ,
АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1(9), 2022

Мукачево

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Мукачівського державного університету
(Протокол №17 від 28.04.2022 р.)

Головний редактор:

Гоблик Володимир Васильович – доктор економічних наук, професор, перший проректор, Мукачівський державний університет

Заступник головного редактора:

Молнар Тетяна Іванівна – голова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих вчених, Мукачівський державний університет

Відповідальний секретар:

Бабіля Марина Василівна, Мукачівський державний університет

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кабачій Василь Миколайович - к. ф-м. н., доцент, завідувач кафедри машинобудування, природничих дисциплін та інформаційних технологій;

Качур Мирослава Михайлівна – к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики музичної освіти;

Кобаль Василь Іванович - к. пед. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;

Козарь Оксана Петрівна – д-р. т. н., професор, академік Української технологічної академії (м. Київ), завідувач кафедри легкої промисловості і професійної освіти;

Корнієнко Інокентій Олексійович – к. психол. н., доцент кафедри психології;

Лужанська Тетяна Юріївна – к. географічних наук, доцент, декан факультету туризму та готельно-ресторанного бізнесу;

Малець Олександр Омелянович – д-р. і. н., доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури;

Мілашовська Ольга Іванівна – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи;

Моргун Алла Володимирівна – к. філол. н., доцент, декан гуманітарного факультету;

Попович Наталія Михайлівна – д-р. пед. н., доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва;

Прокопович Лідія Сигізмундівна – к. філол. н., доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій;

Проскура Володимир Федорович – д-р е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту та управління економічними процесами;

Реслер Марина Василівна - д-р е. н., професор, академік Академії економічних наук, декан факультету економіки, управління та інженерії;

Стегней Маріанна Іванівна - д-р. е. н., професор кафедри економіки та фінансів;

Теличко Наталія Вікторівна – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов;

Товканець Ганна Василівна - д-р пед. н., професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти;

Фізеші Октавія Йосипівна – д-р. пед. н., професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти;

Черепаня Наталія Іванівна – к. пед. н., доцент, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти;

Черничко Тетяна Вікторівна - д-р. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів.

Сарканич К.В.
здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр»,
спеціальності «Початкова освіта»,
Мукачівський державний університет
Кузьма-Качур М.І.
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ФОРМИ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Краєзнавча діяльність здобувачів освіти відіграє велику роль у формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв. У статті описано форми краєзнавчої роботи у початковій школі: особливості та методика організації їх проведення. Автори зосереджують увагу на значенні краєзнавчої діяльності здобувачів початкової освіти у формуванні дослідницьких умінь.

Ключові слова: краєзнавство, екскурсія, туристичний похід, екологічна стежка.

Local lore activities of students play an important role in the formation of national consciousness, love for their homeland and their people; instilling respect for culture, heritage, folk traditions and customs. The article describes the forms of local lore work in primary school: features and methods of organizing them. The authors focus on the importance of local lore activities of primary school students in the formation of research skills.

Key words: local lore, excursion, tourist trip, ecological trail.

Процес реформування освітньої системи, який направлений на розвиток та набуття здобувачем початкової освіти якісних знань, в Україні триває. Освітні стандарти Нової української школи ґрунтуються, перш за все, на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». В документі визначено вісім ключових компетентностей: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки; навички роботи з цифровими носіями; навчання заради здобуття знань; соціальні та громадянські навички; ініціативність та практичність; обізнаність

та самовираження у сфері культури [1]. Надійним фундаментом, на якому успішно формуються згадані компетенції та національна свідомість і самосвідомість, патріотизм здобувачів освіти є краєзнавство, яке пронизує своїми різноманітними функціями освітній процес і відіграє суттєву педагогічну роль у розвитку підростаючого покоління.

Краєзнавча діяльність відіграє важливу роль, оскільки пов'язує історію, природу, життя й побут окремого населеного пункту з всією країною в цілому, допомагає усвідомленому засвоєнню здобувачами початкової освіти найскладніших питань соціально-економічного, політичного й культурного розвитку країни загалом. Серед засобів, що забезпечують реалізацію завдань в означених законодавчих актах, шкільному краєзнавству належить виключна роль, адже воно виконує незамінні функції у навчанні і вихованні молодших школярів [2, с.90]:

- має неоціненне значення для міцного засвоєння учнями основ наук (особливо в природничій освітній галузі);
- сприяє розвитку в них творчих здібностей, допитливості та логічне мислення (природнича, мистецька, мовно-літературна, математична та ін. освітні галузі);
- впливає на формування комунікативних навичок (мовно-літературна, природнича та інші освітні галузі);
- активно формує світогляд (громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна освітні галузі);
- є могутнім засобом патріотичного, морального, трудового, екологічного виховання молодших школярів.

Значний внесок в розвиток українського краєзнавства зробили Г. Денисюк, Я. Жупанський, М. Костриця, Я. Мартиняк, М. Пістун, П. Тронько, О. Шаблій та інші вітчизняні дослідники.

Сьогодні, коли українське суспільство потребує ґрунтового, всебічного осмислення та відображення історичного минулого, краєзнавча робота особливо актуальна.

Метою статті є описати форми краєзнавчої роботи у початковій школі.

Значення краєзнавчої роботи у закладах освіти полягає у тому, щоб віднайти, обґрунтувати й розкрити усю сукупність особливостей, зосереджених на певній місцевості, і подати повну інформацію про життя цієї місцевості в історичному, географічному, біологічному, соціальному, економічному аспектах.

В сучасних умовах краєзнавча робота в початкових класах здійснюється кількома шляхами. По-перше: у нових програмах і підручниках закладено можливості для створення навчальних ситуацій по вивченню природи рідного

краю. По-друге: безпосереднє здійснення краєзнавчого дослідження під час екскурсій, уроків милування природою, одноденних туристичних походів, виконання проектної діяльності не тільки поглиблює і розширює об'єм знань, а й впливає на формування високоморальної особистості.

Шкільне краєзнавство включає в себе не тільки набуття учнями готових знань, але й самостійну роботу, пошуково-дослідницьку діяльність під керівництвом учителя чи вихователя. Неабияку зацікавленість учнів викликають *екскурсії* по рідному селу, місту чи області, розповідь про історичне минуле безпосередньо на місцях події. Перш ніж провести екскурсію учитель заздалегідь визначає найбільш зручний маршрут і шукає ті об'єкти, які можуть бути використані з навчальною метою.

Учитель знайомить учнів з темою екскурсії, розподіляє серед них обов'язки, за необхідності об'єднує учнів у групи.

План екскурсії передбачає такі етапи:

1. *Мета і завдання.* Учитель нагадує тему, головну мету і завдання екскурсії, порядок ознайомлення з об'єктами.
2. *Коротка вступна бесіда,* спрямована на активізацію вже здобутих учнями знань.
3. *Наочний показ, демонстрація об'єктів,* розповідь вчителя.
4. *Самостійна робота учнів:* проведення конкурсів, ігор.
5. *Підведення підсумків,* узагальнююча бесіда, оцінювання учнів за їх творчість, ініціативу.

При проведенні екскурсії позиція учня у формуванні ціннісного ставлення до рідного краю, його природи повинна бути не як стороннього спостерігача, а зацікавленого дослідника, активного охоронця природи, її багатств. Окрім того учень повинен відчувати особистісну відповідальність за доручену справу.

При проведенні екскурсії вчитель повинен дотримуватися певних правил її проведення, які законодавчо викладені у «Правилах проведення туристсько-краєзнавчих походів, експедицій, екскурсій з учнівською молоддю закладів освіти України», затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 237 від 24.03.2006 року (Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки № 1 за 2007 рік).

Допустимі норми фізичного ходового навантаження на учнів 1-4 класів:

- *екскурсія в природу* – не більше 1 години власне руху (не більше 2 – 3,5 км);
- *туристська прогулянка* – від 1 до 1,5 годин власне руху (не більше 3 – 3,5 км);
- *одноденний туристський похід* – від 2 до 2,5 годин власне руху (4 – 4,5 км).

Екскурсії з молодшими школярами формують самостійність під час спостережень за об'єктами природи, стимулюють їх розумову і творчу

пізнавальну діяльність. Вони мають велике значення для розвитку творчих почуттів, оскільки вони привертають увагу до краси рідної природи, до багатств фарб, звуків, краси форм тощо.

Серед різноманітних форм краєзнавчої роботи особливого захоплення у школярів викликають походи. *Похід* – це найпоширеніший вид туристсько-краєзнавчої роботи. Похід – це груповий перехід, або пересування за допомогою транспорту за чітко визначеним маршрутом, який має певні освітньо-виховні цілі. Походи бувають одноденні та багатоденні. У початкових класах вони, як правило, одноденні. Ця форма краєзнавчої роботи цінна тим, що дає можливість збагатити чуттєвий досвід дітей під час безпосереднього спілкування з природою, розширити та поглибити засвоєні знання, набути практичних умінь поведінки в природі та умінь природоохоронної роботи (обгородити мурашник, зібрати сухі гілки, розчистити джерело, посадити рослини, розвішати годівниці та ін.). Крім того, вона має виховне значення. Діти вчаться спілкуванню між собою в незвичних умовах. У них формуються такі якості особистості, як відповідальність за товариша, взаємодопомога, турбота про слабших, цілеспрямованість, витривалість, свідомо дисципліна.

Підготовка до походу починається з розробки (спільно з учнями) його мети і маршруту та розподілу обов'язків. Учні пропонуються завдання повторити і відшукати нові відомості, прислів'я, загадки, вивчити вірші про природні об'єкти, які можуть бути на шляху в поході. Перед походом проводиться інструктаж про правила безпеки й поведінки в природі, роздаються індивідуальні та групові практичні завдання на картках. За результатами діяльності в поході оформлюються стенди, виставки малюнків, виробів з природного матеріалу, тематичні альбоми, гербарії, фотоколажі, колекції [3].

Документом, що дає право на проведення походу, є маршрутний лист встановленого зразка, до якого додається план-графік і схема маршруту.

Кращою формою активного відпочинку і пізнання свого краю є *експедиції*. Для участі в некатегорійних походах не вимагаються бездоганне здоров'я і тренуваність. Проте дітям зі слабко вираженими розладами серцево-судинної, нервової систем і при деяких хронічних захворюваннях слід отримати дозвіл лікаря.

Експедиції – складніша форма організації краєзнавчої роботи, яка відрізняється від туристичних походів кількістю завдань і обсягом роботи. В експедиції переважає дослідницька робота. Метою проведення шкільних краєзнавчих експедицій є прищеплення учням навичок найпростіших наукових досліджень та залучення їх до суспільно корисної праці. Методично вірно спланована шкільна краєзнавча експедиція сприяє

активному здобуттю нових, а також поглибленню вже набутих знань, формуванні умінь та навичок і застосуванні їх у практичній діяльності.

Варто зазначити, що до участі в експедиціях залучаються учні 3-4 класів і зміст виконуваних досліджень досить простий. Разом з тим ефективність її проведення залежить від досвіду методичного керівництва вчителя, здатністю його до творчого наукового пошуку.

Тематика шкільних краєзнавчих експедицій молодших школярів може бути різною і залежить, головним чином, від інтересів учнів та готовністю їх до проведення досліджень у природі. Це можуть бути:

- вивчення та облік корисних копалин і мінеральних джерел;
- виявлення та облік ділянок, де ростуть лікарські рослини (можливо ягоди, гриби);
- виявлення та облік забруднених ділянок чи водойм;
- вивчення стану водойм та ін.

Маленьких дослідників надихають у невтомному пошуку практичні результати роботи і перспективи того, що набуті в експедиції знання та навички стануть у пригоді в майбутньому. Результати такої роботи можуть бути представленні проектами, виконання яких передбачено програмами предметів освітніх галузей початкової школи: «Як облаштувати джерело», «Славетні українці» – «Я досліджую світ» та ін.

До перспективних форм навчально-виховної роботи у початковій школі належать екологічні стежки. *Екологічна стежка* – це завчасно визначений маршрут по певній природній місцевості, на якому розташовані унікальні і типові для даної місцевості об'єкти: різні групи рослинності (ліс, гай, луки, чагарники), водойми, джерела, пам'ятки природи, характерні форми рельєфу тощо.

Навчально-екологічна стежка має бути прокладена недалеко від населеного пункту. Протяжність маршруту стежки визначається тривалістю однієї екскурсії для молодших школярів – 40-50 хв. (оптимальна довжина – 2 км). Стежка має мати форму петлі з початком і кінцем в одному місці. Водночас, вона повинна обминати місця проживання рідкісних тварин та зростання рідкісних рослин.

Важливим елементом екологічної стежки є її інформативність. Опис маршруту включає стислу характеристику всього маршруту з інформацією про природні перешкоди, напрям руху, відстані між цікавими місцями огляду. Кожен об'єкт стежки має бути обладнаний щитом, на якому розміщується відповідна інформація, умовний знак та номер об'єкту. Важливо через кожні 500 метрів (у тіні дерева, біля водойми або джерела) обладнати майданчики для відпочинку.

Щит на першому об'єкті повинен відображати схему всієї екологічної стежки та інформувати про об'єкти, відстані між ними. Екологічні об'єкти на стежці маркують. Для цього може бути використаний щит, кольорові смужки, таблички тощо. «Знаки» стежки мають бути стандартних розмірів. Ці знаки мають інформаційно-охоронний зміст. Важливе значення має вибір місця розташування «знаків» та їх розмір, вони не мають бути перевантажені інформацією.

Екологічна стежка може бути використана:

- для вивчення або закріплення окремих тем уроку;
- для проведення практичних природоохоронних робіт;
- для проведення тематичних та оглядових екскурсій.

Головна мета екологічної стежки – формування екологічно-грамотної особистості, поширення знань про природу та людину, як невід'ємну частку довкілля, виховання бережливого ставлення до навколишнього середовища.

Таким чином, використання різноманітних форм краєзнавчої роботи сприяє мотивації та активізації дослідницької діяльності здобувачів початкової освіти та забезпечуватиме її організацію за принципом своєрідної естафети «покоління» юних краєзнавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя: Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18.12.2006 р. [Електронний ресурс] // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2006. – С. 10. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text.
2. Кузьма-Качур М. І. Краєзнавчий підхід у формуванні екологічного мислення молодших школярів / М. І. Кузьма-Качур, А. І. Немеш // Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених. – Мукачево: РВВ МДУ, 2021. – Вип. 1(7). – 252 с.
3. Горват М. В. Основи краєзнавства: навч. посіб. для студентів ступеня «бакалавр» вищих навчальних закладів спеціальності 013 «Початкова освіта» / М. В. Горват. – К.: Вид-во Ліра-К, 2017. – 256 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>